

บทที่ 5

สรุปและขอเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง การรำเพลงหน้าพาทย์เสมอในละครพื้นทาง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ประวัติความเป็นมาและความสำคัญของเพลงหน้าพาทย์เสมอออกภาษา รวมทั้งศึกษากระบวนการรำ กลวิธีในการรำ องค์ประกอบของการรำ ตลอดจนวิเคราะห์กระบวนการรำเพลงหน้าพาทย์เสมอออกภาษาในการแสดงละครพื้นทางและบริบททางสังคม โดยเลือกศึกษาเฉพาะกระบวนการรำที่สืบทอดโดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย จันทร์สุวรรณ ศิลปินแห่งชาติ และเฉพาะท่ารำที่เกิดขึ้นในยุคกรมศิลปากรเท่านั้น ซึ่งประกอบด้วยเพลงเสมอลาว เสมอพม่า เสมอมอญ เสมอแขก และเสมอชวา

วิธีการวิจัยเริ่มจากการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ การสัมภาษณ์ จากแหล่งข้อมูลต่างๆ จากนั้นผู้วิจัยได้ศึกษากระบวนการรำเพลงเสมอออกภาษาที่ปรากฏในการแสดงละครพื้นทางของกรมศิลปากร โดยวิธีการถ่ายถอดท่ารำจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย จันทร์สุวรรณ ศิลปินแห่งชาติ รวมถึงการสัมภาษณ์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย การแสดงความคิดเห็นแลกเปลี่ยนประสบการณ์ แล้วรวบรวมบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรพร้อมกับวิเคราะห์กระบวนการรำ กลวิธีในการรำ ซึ่งจากการศึกษาผู้วิจัยได้สรุปเนื้อหาไว้ดังนี้

จากการศึกษาประวัติความเป็นมา และความสำคัญของเพลงเสมอออกภาษา พบว่าเพลงเสมอออกภาษา หมายถึง เพลงหน้าพาทย์ในกลุ่มเพลงเสมอ จัดอยู่ในชั้นของเพลงหน้าพาทย์ ธรรมดา ในการแสดงละครพื้นทางจะใช้สำหรับบรรเลงประกอบกิจการเดินทางจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งในระยะใกล้ๆของตัวละครที่สูงศักดิ์ตามเชื้อชาตินั้นๆ ความสำคัญของเพลงเสมอออกภาษา โดยเฉพาะในทางนาฏศิลป์ไทยนั้น เป็นเพลงหน้าพาทย์ที่สมมุติถึงการเดินทางของตัวละคร ที่สามารถบ่งบอกถึงเชื้อชาติของตัวละครได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังเป็นเพลงที่โบราณจารย์ทางด้านดุริยางคศิลป์ไทยคิดประดิษฐ์ขึ้น โดยสังเกตและศึกษาเพลงดนตรีของชาติต่างๆ แล้วแต่งเป็นเพลงภาษาขึ้นโดยใช้ทำนองของไทย แล้วดัดแปลงให้มีสำเนียงภาษาของชาตินั้นๆ ซึ่งพบว่าเพลงเสมอออกภาษาที่มีคิดประดิษฐ์กระบวนการรำ เพื่อให้ประกอบการแสดงละครพื้นทางนั้นมีเพียง 5 เพลง ได้แก่ เพลงเสมอลาว เสมอพม่า เสมอมอญ เสมอแขก และเสมอชวา

ในการแสดงละครพื้นทางของกรมศิลปากร ปรากฏเพลงหน้าพาทย์เสมอออกภาษาในละครเรื่องต่างๆจำนวน 9 เรื่อง ซึ่งแต่ละเพลงสามารถจำแนกตัวละครตามวรรณกรรมเรื่องต่างๆ ได้ดังต่อไปนี้

เพลงเสมอลาว ปรากฏในบทละครเรื่องพระลอ

- ตอนพระลอตามไก่ รำโดยปู่เจ้าสมิงพราย
- ตอนพระลอลงสวน รำโดยพระลอ นายแก้ว นายขวัญ
- ตอนพระลอเข้าห้อง รำโดยพระลอ พระเพื่อน พระแพง

เรื่องขุนช้างขุนแผน

- ตอนพลายเพชรพลายบัวออกศึก รำโดยแสนคำอินทร์

เพลงเสมอพมา ปรากฏในบทละครเรื่องราชาธิราช

- ตอนสมิงพระรามแต่งงาน รำโดยพระเจ้ากรุงอังวะ มเหสี และพระราชธิดา
- ตอนนางกายเอ๋ยช่วยด้วย รำโดยพระเจ้ากรุงอังวะ

เรื่องผู้ชนะสิบทิศ

- รำเบิกโรงฉายฉายมั่งตรา รำโดยมั่งตรา
- ตอนแม่ผู้ไหนม รำโดยมั่งตรา
- ตอนพินัยกรรมเรือนร่าง รำโดยมั่งตรา
- ตอนตองอุมาตุภูมิ รำโดยมั่งตรา
- ตอนบรรณาการพิเศษ รำโดยมั่งตรา
- ตอนนางสนมเข้าวัง รำโดยมั่งตรา
- ตอนโค่นต้นไม้โพธิ์ รำโดยมั่งตรา
- ตอนกำแพงหงสาวดี รำโดยมั่งตรา
- รำเบิกโรงฉายฉายบุเรงนอง รำโดยบุเรงนอง
- ตอนเขยเถื่อนเยื่อนแปร รำโดยบุเรงนอง
- ตอนน้ำนมแม่เลาซี รำโดยเมงกะยิโนโย

เรื่องศึกเก้าทัพ รำโดยพระเจ้าปะดุง

เรื่องตะเลงพ่าย รำโดยพระมหาอุปราช

เพลงเสมอมอญ ปรากฏในบทละครเรื่องราชาธิราช

- ตอนพระยานอภัยชมตลาด รำโดยพระยานอภัย
- ตอนสมิงนครอินทร์ลองพระทัย รำโดยสมิงนครอินทร์
- ตอนสัจจะสมิงนครอินทร์ รำโดยสมิงนครอินทร์
- ตอนสมิงนครอินทร์ยกทัพเรือ รำโดยสมิพ้อเพชร

เรื่องผู้ชนะสิบทิศ

- ตอนสามราชวงศ์หรือตอนเลาซีเข้าวัง รำโดยพระเจ้าแปร
- รำถวายพระพรชุดทศพิศทิศ รำโดย พระเจ้าแปร มั่งตรา บุเรงนอง สการะวุตพี นันทวัติ จันทรา มเหสีพระเจ้าแปร มเหสีสการะวุตพี
- รำถวายพระพรชุดทศทิศพิพิธพรำโดย พระเจ้าแปร มั่งตรา บุเรงนอง สการะวุตพี นันทวัติ จันทรา มเหสีพระเจ้าแปร มเหสีสการะวุตพี
- ตอนบ้านขุนวัง รำโดยสอพิण्या และไขลู

เพลงเสมอแขก ปรากฏในบทละครเรื่องอาบุสะชั้น รำโดย อาบุสะชั้น และ พระเจ้ากาหริบ

เรื่องพระอภัยมณี รำโดยเจ้าละมาน

เรื่องอิเหนา

- ตอนอิเหนาเข้าห้องนางจินตะหรา รำโดยอิเหนา
- ตอนลมหอบ รำโดยระเด่นดาหยน และสังคามาระตา

เพลงเสมอชวา ปรากฏในบทละครเรื่องอิเหนา

- ตอนปราบระตูปุษสีนา - จินตะหราได้คู่ รำโดยระตูปุษสีนา
- ตอนปะตาระกาหลาประทานพร รำโดยอุณากรรณ
- ตอนยลพักตร์จินตะหรา รำโดยท้าวหมันหยา
- ตอนไหว้พระ รำโดยท้าวดาหา และมะเดหี
- ตอนฤทธิ์เทวาปะตาระกาหลา รำโดยปะตาระกาหลา
- ตอนศึกกะหมังกุหนิง รำโดยท้าวกะหมังกุหนิง

จากการศึกษาความเป็นมาของการรำเพลงหน้าพาทย์เสมอออกภาษา พบว่า คำบอกเล่าเกี่ยวกับเพลงเสมอออกภาษา จากครูละครที่เคยอยู่ในคณะละครต่างๆ เมื่อครั้งก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง ทั้งละครวังสวนกุหลาบ ละครเจ้าคุณพระประยูรวงศ์ ที่ภายหลังได้เข้ามารับราชการในกรมศิลปากรพบว่า เพลงเสมอออกภาษาต่างๆมีขึ้นก่อนยุคกรมศิลปากร ซึ่งครูลมูล ยมะคุปต์ เป็นผู้ที่ได้รับถ่ายทอดกระบวนท่ารำเพลงเสมอเหล่านี้ เมื่อครั้งเป็นละครของวังสวนกุหลาบจากท่านครูหิม ได้แก่ เสมอลาว เสมอแขก เสมอพม่า เสมอมอญ เสมอจีน รวมทั้งเพลงอื่นๆ แต่ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า กระบวนท่ารำดังกล่าวน่าจะเป็นกระบวนท่ารำตามเชื้อชาติจริง แต่เพลงดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการรำคงเป็นเพลงเสมอไทยธรรมดา จึงถือได้ว่าการรำเพลงเสมอออกภาษาในยุคนี้ยังไม่สมบูรณ์เหตุผลเพราะดนตรีไม่บ่งบอกเชื้อชาติ เพราะจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญทางด้านดุริยางคศิลป์ไทยประกอบกับข้อมูลเอกสาร พบว่า ทำนองเพลงเสมอออกภาษาต่างๆนั้น เกิดขึ้นในยุคกรมศิลปากร โดยครูหลวงประดิษฐไพเราะ และครูมนตรี ตราโมท กระบวนท่ารำที่เคยปรากฏเมื่อครั้งก่อนก็ได้มีการปรับปรุงให้เข้ากับทำนองเพลงที่เกิดขึ้นใหม่นี้ โดยครูลมูล ยมะคุปต์ ร่วมกับครูละครท่านอื่นๆช่วยกันคิดประดิษฐ์ท่ารำ แล้วถ่ายทอดให้กับลูกศิษย์ในกรมศิลปากร จึงทำให้กระบวนท่ารำดังกล่าวมีการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

กระบวนท่ารำเพลงเสมอชวา เป็นเพลงหน้าพาทย์เสมอเพลงสุดท้ายที่ครูมนตรี ตราโมทได้แต่งทำนอง ขึ้นใช้ประกอบในบทละครเรื่องอิเหนา(แต่งกายแบบชวา) แทนการใช้เพลงเสมอแขก ซึ่งท่านผู้หญิงแล้ว สนิทวงศ์เสนี เห็นว่าละครเรื่องอิเหนามีโครงสร้างของบทละครมาจากทางชวา จึงต้องการมีเพลงเสมอให้ตรงกับเชื้อชาติของตัวเองละคร จึงมอบหมายให้ครูธานี ไชยสงคราม เป็นผู้คิดประดิษฐ์กระบวนท่ารำ เนื่องจากครูธานีเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับนาฏศิลป์แบบชวา ซึ่งภายหลังครูธานี ได้ถ่ายทอดกระบวนท่ารำดังกล่าวให้กับลูกศิษย์ศิลปินกรมศิลปากรหลายท่านรวมถึง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย จันทร์สุวรรณ(ศิลปินแห่งชาติ) ด้วยองค์ประกอบสำคัญของการรำเพลงเสมอออกภาษา ในการแสดงละครพื้นทางของกรมศิลปากร ประกอบด้วย

บทละคร ซึ่งถือเป็นหัวใจของการแสดงละครพื้นทาง เป็นการปรับปรุงหรือแต่งบทขึ้นโดยนำเอาบทพระราชนิพนธ์ พระนิพนธ์ มาบรรจุเพลงร้อง เพลงหน้าพาทย์ต่างๆ และนำออกแสดงเผยแพร่สู่สาธารณชน ซึ่งบทละครที่ปรากฏเพลงหน้าพาทย์เสมอออกภาษามีจำนวน 9 เรื่อง ได้แก่ พระลอ ราชาริราช ตะเลงพาย พระยาแกรก ขุนช้างขุนแผน อาบู่ฮะซัน ผู้ชนะสิบทิศ ตีงเก๊าทัพ และอิเหนา

ฐานันดรศักดิ์ของตัวละครที่ใช้เพลงหน้าพาทย์เสมอออกภาษา เพลงหน้าพาทย์เสมอออกภาษาจัดอยู่ในกลุ่มเพลงหน้าพาทย์ธรรมดาหรือหน้าพาทย์ปกติ ซึ่งในการแสดงละครพื้นทางมีการกำหนดฐานะตัวละครที่ใช้เพลงหน้าพาทย์ในกลุ่มนี้ ได้แก่ เทวดา กษัตริย์ มเหสี พระราชวงศ์ เจ้าเมือง พระพี่เลี้ยง และอำมาตย์ผู้ใหญ่ที่อยูในการแสดงละครเท่านั้น

ดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดง การบรรเลงดนตรีประกอบการแสดงละครพื้นทางของกรมศิลปากร นิยมบรรเลงด้วยวงปี่พาทย์เครื่องห้าไม้มวม แต่จะมีการเปลี่ยนแปลงและเพิ่มเครื่องดนตรีบางชนิดเพื่อให้ทำนองเพลงมีสำเนียงออกมาในลักษณะตามเชื้อชาตินั้นๆ รวมถึงเพลงเสมอออกภาษาด้วย เช่น เพลงสำเนียงมอญ มีการเปลี่ยนตะโพนธรรมดาเป็นตะโพนมอญ เปลี่ยนปี่ในเป็นปี่มอญ เพิ่มเบิ่งมางคอก เป็นต้น การรำเพลงหน้าพาทย์เสมอออกภาษาในการแสดงละครพื้นทาง ผู้รำจะฟังเสียงไม้กลองเป็นหลัก ซึ่งเพลงเสมอออกภาษาต่างๆ ได้กำหนดไม้กลองไว้ 5 ไม้เดิน และ 4 ไม้ลา

เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ประกอบการแสดง เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้การแสดงมีความสวยงามและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพราะเครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ที่กำหนดขึ้นนั้น เป็นสื่ออันแสดงถึงฐานะและลักษณะของตัวละคร บงบอกให้คนดูรู้ถึงลำดับศักดิ์ และเชื้อชาติทำให้เข้าใจ เห็นภาพพจน์ได้ชัดเจน ซึ่งเครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ที่ใช้ในการรำเพลงหน้าพาทย์เสมอออกภาษานั้น เป็นสิ่งที่ตัวละครในเรื่องสวมใส่ และใช้ตามบทบาท ตามเชื้อชาติ ตามเหตุการณ์อยู่แล้ว

กระบวนท่ารำเพลงเสมอออกภาษา เป็นกระบวนท่ารำที่กำหนดขึ้นตามโครงสร้างของเพลงเสมอออกภาษา ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่

ช่วงไม้เดิน เป็นการสมมุติการเดินทางออกจากจุดเริ่มต้น

ช่วงไม้ลา เป็นการสมมุติการเดินทางเข้ามายังที่ที่จะกระทำการต่อไป

ช่วงเพลงรำ เป็นการสมมุติการเดินทางมาถึงที่และจบการเดินทาง

กระบวนท่ารำที่ปรากฏใน 3 ช่วงนี้ มีทั้งท่ารำที่นำมาจากการรำแม่บทใหญ่ และมีทั้งการประยุกต์โดยนำเอาท่าทางนาฏศิลป์ตามเชื้อชาติของตัวละคร มาประดิษฐ์และผสมผสานให้ออกมาในรูปแบบของนาฏศิลป์ไทย นอกจากนี้ยังพบว่า กระบวนท่ารำเพลงเสมอออกภาษาทั้ง 5 เพลง มีการปฏิบัติท่ารำในลักษณะท่าคู่ คือ การปฏิบัติท่ารำด้านใดด้านหนึ่งแล้วต้องมาปฏิบัติท่ารำอีกด้านในท่าเดียวกัน

จากการศึกษาและทดลองปฏิบัติกระบวนท่ารำเพลงเสมอออกภาษา ผู้วิจัยพบว่าแต่ละเพลงมีลักษณะเด่น ซึ่งหมายถึง กระบวนท่ารำหรือลักษณะท่ารำที่ปรากฏเฉพาะแต่ละเพลง

เท่านั้น และลักษณะรวม ซึ่งหมายถึง กระบวนท่าหรือลักษณะท่าที่พบได้ในทุกเพลงเสมอ ออกภาษา ทั้งลาว พม่า มอญ แยก และชวา ดังจะสรุปต่อไปนี้

ลักษณะเด่นของเพลงเสมอลาว มีการตีโหลระหว่างการเล่นท่าจากท่าหนึ่งไปยังอีกท่าหนึ่งการยืดเข้าขึ้นคล้ายกับการสะดุ้งตัวในทุกจังหวะของทำนองเพลง และมีการใช้อาวุธ “พระขรรค์” ประกอบการรำ

ลักษณะเด่นของเพลงเสมอพม่า มีการกันหรือกางข้อศอกให้เป็นมุมฉาก การเอนลำตัวไปด้านหลังมากกว่าการกอดไหลกอดเขวแบบปกติ การใช้สายตามองขึ้นไปด้านบน การโยกตัวด้วยวิธีการขย่มเข้าในจังหวะไม้ลา และมีการใช้อาวุธ “ทวน” ประกอบการรำ

ลักษณะเด่นของเพลงเสมอมอญ มีการตีโหลระหว่างการปฏิบัติและเปลี่ยนท่าจากท่าหนึ่งไปยังอีกท่าหนึ่ง การสะดุ้งตัวในทุกจังหวะของช่วงไม้เดินและไม้ลา การกระทยไหลในช่วงจังหวะไม้ลา และการขยับเท้าไปด้านขวาโดยให้เท้าทั้งสองขนานกันหรือที่เรียกกันติดปากว่า “ใส่เท้า”

ลักษณะเด่นของเพลงเสมอแยก มีการโยกเท้าในช่วงจังหวะไม้เดินและไม้ลา การกลอกคอไปด้านซ้ายและขวาสลับกันตามจังหวะในช่วงเพลงรัวเล่นตะโพนหรือล่อตะโพน มีการใช้อุปกรณ์ประกอบการรำคือ ผ้าห้อยลอยชายด้านหน้าสองข้าง การสับผ้าแล้วปล่อยให้พาดไปตามท้องแขนทั้งสองข้าง การวางसनเท้าตั้งเขาทอดขาออกไปด้านข้าง และการจับนิ้วกลางคล้ายกับการล่อแก้ว

ลักษณะเด่นของเพลงเสมอชวา มีการเอียงศีรษะไปด้านตรงกันข้ามกับการถายน้ำหนักขาและลำตัว การกลอกศีรษะไปด้านซ้ายและขวาสลับกันคล้ายกับการกลอกคอในเพลงเสมอแยก การโน้มลำตัวไปด้านหน้า การเอนลำตัวไปด้านหลังโดยที่ไม่มีการก้าวเท้าใดเลย การใช้สายตามองไปตามมือในช่วงการเปลี่ยนท่าระหว่างไม้เดิน มีการใช้อุปกรณ์ประกอบการรำ คือ ผ้าคาดเอวห้อยชายมาด้านหน้าสองข้าง การสับผ้าด้วยข้อมือเพื่อให้ผ้าพาดกลับขึ้นมาที่ข้อมือทั้งสองข้าง การยืดเข้าขึ้นให้ตั้งพร้อมยกसनเท้าขึ้นจากพื้นเวที(เขียงसनเท้า)แล้วเคลื่อนที่ไปยังจุดต่างๆ และมีการฉายเท้าทั้งซ้ายและขวา

ลักษณะรวมของเพลงเสมอออกภาษาทั้ง 5 เพลง คือ การถายน้ำหนักลำตัวไปตามการก้าวขาและเท้าทั้งที่เป็นทำนองและท่าเชื่อม การใช้ทิศทางด้านหน้าในจังหวะเพลงรัวเล่นตะโพนหรือล่อตะโพนเพื่อแสดงท่าที่บ่งบอกเชื้อชาติต่างๆ การเอียงศีรษะ กอดเขว กอดไหลไปตามการถายน้ำหนักของลำตัว และการก้าวเท้าหรือวิ่งหมุนรอบตัว

การรำเพลงหน้าพาทย์เสมอในการแสดงละครพื้นทาง มีบริบทที่สะท้อนสภาพสังคมในปัจจุบัน ซึ่งจะทำให้งานวิจัยฉบับนี้เป็นประโยชน์ต่อกลุ่มคนในมุมมอง โดยสามารถจำแนกได้ 4 ด้าน ได้แก่

ด้านการกระจายความรู้สู่สังคม นาฏยศิลป์ไทย เป็นศาสตร์หนึ่งที่ทำให้ความรู้แก่สังคมสังเกตได้จากปัจจุบันการศึกษาในแขนงวิชานี้ได้พัฒนาสูงขึ้นถึงระดับปริญญาเอก ซึ่งการรำเพลงหน้าพาทย์เสมอในการแสดงละครพื้นทาง ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ถูกกำหนดไว้ในศาสตร์แขนงนี้ รวมทั้ง

มีการเปิดสอนในหลักสูตรที่เกี่ยวกับนาฏศิลป์ไทยอย่างแพร่หลาย ในทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นว่า นาฏศิลป์ไทยที่รวมเอาลักษณะของความเป็นไทยรวมถึงการรำเพลง เสมออกภาษาด้วยแล้วนั้น มีความสำคัญแสดงถึงเอกลักษณ์ของการเป็นประเทศที่มีวัฒนธรรม อย่างแท้จริง

ด้านความสัมพันธ์ระหว่างเชื้อชาติ นาฏศิลป์ไทยได้รับเอาความหลากหลายทางด้าน วัฒนธรรมของชาติอื่นๆ มาผสมผสานให้เกิดความงามตามรูปแบบของนาฏศิลป์ไทย ซึ่งการรำ เพลงหน้าพาทย์เสมออกภาษา ก็เป็นส่วนหนึ่งของการสานสัมพันธ์ระหว่างเชื้อชาติ อันเนื่อง มาจากการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม การติดต่อค้าขาย การอพยพย้ายถิ่นฐาน รวมถึงความสัมพันธ์ ทางการทูตด้วย

ด้านกระแสความนิยมตามยุคสมัย นาฏศิลป์ไทยเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย มีมีส่วน คล้ายกัน คนไทยมีลักษณะนิสัยในการรับเอาวัฒนธรรมต่างชาติเข้ามา มีบทต่อการดำรงชีวิต แต่ ไม่ได้รับเข้ามาโดยตรงทั้งหมด หากแต่มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับค่านิยม รสนิยม ของคนไทย จนเป็นที่ยอมรับ เช่นเดียวกับเพลงหน้าพาทย์เสมออกภาษา ที่เป็นภูมิปัญญาของ โบราณจารย์ทางด้านดุริยางคศิลป์และนาฏศิลป์ไทย ที่ได้นำนาฏศิลป์ของประเทศต่างๆ มา ประยุกต์ให้เข้ากับนาฏศิลป์ไทย จนเกิดเป็นการแสดงชุดใหม่ๆ ขึ้น การรำเพลงหน้าพาทย์เสม ออกภาษา ได้สะท้อนลักษณะนิสัยของคนไทยในสังคม ที่นิยมและสามารถรับเอาวัฒนธรรม ต่างชาติ เข้ามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ตามการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย

ด้านระเบียบวินัยของคนในสังคม การรำเพลงหน้าพาทย์เสมออกภาษา เป็นส่วนหนึ่ง ของการละครไทย ที่ใช้กำกับตัวละคร หรือแม้แต่ในส่วนของท่านองเพลง ก็ยังมีหน้าทับคอยกำกับ ไว้ เมื่อเปรียบเทียบกับคนในสังคม ย่อมสะท้อนให้เห็นถึงการมีกฎหมาย ข้อบังคับที่กำหนดไว้ ให้คนในสังคมปฏิบัติตาม แต่ข้อบังคับดังกล่าวจะแตกต่างกันที่บทลงโทษเท่านั้น

ข้อเสนอแนะ

1. นาฏศิลป์ป็นในกรมศิลปากร นอกจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย จันทร์สุวรรณ (ศิลปินแห่งชาติ)แล้วยังมีท่านอื่นๆที่เคยได้รับบทบาทสำคัญในการแสดงละครพื้นทาง รวมถึงเพลง เสมออกภาษาต่างๆ จึงควรมีการศึกษารวบรวมข้อมูลจากนาฏศิลป์เหล่านี้เพื่อความหลากหลาย และเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่ศึกษาคนต่อไป

2. ควรมีการศึกษาสืบค้นข้อมูลและกระบวนการรำเพลงเสมออกภาษาในสายอื่นๆที่นอกเหนือจากกรมศิลปากร ซึ่งน่าจะมีกระบวนการรำ กลวิธี และการสืบทอดที่แตกต่างกัน

3. ควรมีการศึกษากระบวนการรำ และกลวิธีเทคนิคต่างๆ ในการรำเพลงหน้าพาทย์กลุ่ม อื่นที่ใช้ในการแสดงโขนละคร โดยเฉพาะที่เป็นกระบวนการรำของตัวพระ เช่น หน้าพาทย์ในกลุ่ม เพลงเชิด หน้าพาทย์ในกลุ่มเพลงตระ เป็นต้น